

Bokanmälningar

Johan Lönnroth (red):

Den svenska politikens rötter — de ideologiska rötterna till riksdagspartiernas ekonomiska politik

Bidragen i den lilla skriften *Den svenska politikens rötter* (SNS, Stockholm) på drygt 100 sidor var ursprungligen offentliga föreläsningar vid Göteborgs universitet valåret 1985. De utgjorde ett led i en 20-poängskurs i "Ekonomi och Ideologi" för journalister och högstadielärare. Syftet med att publicera dessa tillsammans med en inledning av bokens redaktör Johan Lönnroth anges vara att "stimulera det idéhistoriska intresset för ekonomi och politik i Sverige".

Det är tveksamt om detta syfte kommer att uppnås. Visserligen torde denna tidskrifts läsekrets ha en hel del att hämta, eftersom den får anses vara tämligen undernärd beträffande framställningar av den ekonomiska politiken ur idéhistoriskt perspektiv. Även verkliga specialister torde kanske finna ett och annat guldkorn. Sedd som ett idéhistoriskt bidrag är skriften emellertid tämligen torftig läsning. Men bidragen är stimulerande som inlägg i den ideologiska debatten.

Moderaterna

I bokens första bidrag ger Lars Tobisson med sympatisk öppenhet en intressant framställning av hur man på moderat håll ser på sina ideologiska rötter. Partiet hade inför valet 1985 antagit ett nytt par-

tiprogram med vilket man för första gången under den senaste 50-årsperioden anser sig erbjuda väljarna ett verkligt borgerligt alternativ till den socialdemokratiska politiken. I detta program står: "Moderat politik är förankrad i konservativ ideologi och förenar med denna liberala idéer." Denna formulering väcker frågan om inte Tobissons framställning alltför starkt betonar de liberala idéerna. Formuleringen bjuder möjligheter för partiets socialkonservativa att med tanke på valutgången göra sig mera gällande än tidigare.

Tobisson har en hel del intressant att säga om den ekonomiska politiken under det senaste decenniet och ger ingalunda sitt eget parti fribevis. Han menar att moderaterna under den borgerliga regeringsperioden inte fick tillräckligt stort inflytande förrän efter den underbara natten 1981, då de valde att lämna regeringen. Det är naturligtvis en överdrift, men belyser ändå en viktig sanning som tenderar att komma bort i alla particesterade framställningar av vad som åstadkommit under perioder av regeringsansvar. Efterkrigstidens socialdemokratiska politik måste t ex i hög grad ses som betingad av den borgerliga oppositionens styrka. Å andra sidan måste det tillstås att den borgerliga oppositionen i sin strävan att hålla väljarna kvar på sin kant tvingats formulera krav och alternativ som ofta inte legat långt bort från den socialdemokratiska politiken. Det är inte självklart att den svenska modellen enkelt låter sig omdöpas till den socialdemokratiska modellen. Den är i många avseenden en produkt även av borgerligt inflytande.

Folkpartiet

Björn Molin börjar med deklarationen: "Folkpartiet är Sveriges liberala parti. Vår ideologi är liberalismens". Med en sådan revirmarkering mot moderaterna avvisas den invit Tobiasson givit honom genom att utesluta socialliberalen JS Mill ur listan på moderata anfäder. Molin redogör visserligen för liberalismens människosyn och man får även veta att den nutida liberalismen skiljer sig från den klassiska genom att vara just en social liberalism, men han avstår uttryckligen från att närmare utreda innebörden av detta begrepp. Ohlin nämns tyvärr endast i förbigående.

Molins framställning skulle ha vunnit mycket på ytterligare historisk konkretion. Utan att nyanserna i liberalismens innebörd ges historisk förankring låter sig dessa inte på något fruktbart sätt tillpassas till dagens läge. Liberalismen var förvisso en gång en oppositionsrörelse, men dess yngre historiska sediment var inte enbart emancipatoriska. Redan utilismen var konstruktivistiskt samhällsbyggande utöver sin institutionellt nedrivande tendens. Efter att ha läst Molins framställning är man böjd att tro att det i Sverige främst är moderaterna som står för inte bara det emancipativa utan också det rekonstruktiva momentet i den fortsatta samhällsordningen mot ett friare och högre samhällsliv.

Centern

Centern har uppfattats som ett utpräglat intresseparti ända sedan sin start kring första världskriget. Först under senare decennier har partiet utvecklats vad man kan benämna en ideologisk profil. Göran Johansson hävdar dock att de värderingar som centern idag lyft fram som sin ideologiska position funnits med som centrala utgångspunkter för centerns ekonomisk-politiska ställningstaganden ända från början.

Centerideologins nyckelord idag är småskalighet och decentralisering, så även för institutioner i den offentliga sektorn. Den bästa basen för småskaliga och decentraliserade samhällsfunktioner ges

enligt centerideologin av en marknads ekonomi baserad på privat ägande. Marknadskrafterna måste dock bevakas. I möjligaste mån bör kooperativa lösningar eftersträvas.

De drag i centerns historia som Johansson anför för att stödja tesen att samma ideologi följt partiet från början är främst vad centern bidragit med i regeringsställning. Partiet har, med undantag för semesterregeringen 1936, alltid regerat i koalition med andra partier. Det är således bl a genom att jämföra med vad dessa partier stod för, som man kan få en uppfattning om centerns egen ideologi. Vid den första koalitionen med socialdemokraterna på 1930-talet delade man enligt Johansson inte bara socialdemokraternas samhällssyn utan även deras ekonomiska teori. Under den andra koalitionen på 1950-talet delade man deras syn på välfärdspolitiken och socialpolitiken. Som skäl till att samarbetet med socialdemokraterna därefter upphörde anför han att socialdemokratin alltmer kom att stå för centraliseringar och storskaliga lösningar samt att de inom socialpolitiken frångick modellen att främst ge grundtrygghet och istället satsade på social utjämningspolitik.

Socialdemokraterna

Klas Eklund ger en didaktiskt elegant framställning av hur socialdemokraterna ideologiskt gått från Marx via Karleby och Wigforss till Feldt. Tyvärr bidrar Eklund även till den historiska mytbildningen. Genomslagskraften i hans framställning skulle motivera en mera utförlig kritik. Här kan emellertid bara några korta anmärkningar ges.

I framställningen om socialdemokraternas marxistiska arv betonas arbetsvärde läran och den rent ekonomiska delen av doktrinarnet i alltför hög grad. Den materialistiska historieuppfattningen, väsentlig bl a för Wigforss syn, berörs knappast. För att förstå socialdemokraternas redan då pragmatiska och tämligen liberala syn på de ekonomiska frågorna är den nyklassiska teorins "seger" över arbetsvärde läran ganska irrelevant. Även framställningen av idéerna bakom socialde-

mokratins stora historiska paradnummer, den s k nya ekonomiska politiken under 1930-talet, provocerar läsaren. Trots Wigforss socialistiska övertygelse och ideologiska självständighet gentemot nationalekonomerna kvarstår dock att dessa spelade en mycket stor roll inte bara för idéutvecklingen bakom den nya ekonomiska politiken utan även för den framväxande nya socialpolitiken.

Eklunds framställning om efterkrigstidens idétrender är betydligt intressantare. Särskilt intresseväckande är hans försök att formulera 1980-talets ideologiska position inom socialdemokratin. Det är emellertid kraftiga ideologiska droger han vill att läsaren skall svälja. Uttryck som "den tredje vägens politik" för det ekonomiska program socialdemokraterna anammat efter att 1982 ha återvänt till taburetterna får närmast ses som appeller för intern ideologisk "uppbyggelse" inom "rörelsen".

Kommunisterna

C H Hermanssons framställning koncentrerar sig på det marxistiska arvet och hur detta kommit till uttryck i partiets senaste programdeklarationer och riksdagsverksamhet. Den är pedagogiskt ambitiös och naturligtvis synnerligen auktoritativ. Hermansson var en svensk Suslov redan på Hilding Hagbergs tid.

Framställningens första del är en redovisning av den marxistisk-ekonomiska teorins centrala tankegångar. I de egna leden anser man säkert att mycket är alltför förenklat, men Hermansson lyckas lägga till rätta några av de ständigt återkommande missförstånden om Marx teori.

Hermansson ger en ganska keynesiansk version av teorin. Därmed röjs en sida av Vpks ideologiska arv som egentligen är ganska ny, även om man påpekar att man minsann stödde keynesiansk budgetpolitik redan under 1920-talets början.

Historielöshet

I författarnas redovisningar var så gott som alla utpekade rötter utländska. Redaktören har reagerat negativt på detta. I bokens inledning föreslår han en rad svenska tänkare som alternativ till de ut-

ländska namn partirepresentanterna fört fram. Lönnroth bjuder därvid på en hel del av intresse, men som helhet betraktat är hans försök att "befrämja partiernas egna historiemedvetande" något bisarrt. "Historielösheten" i svenska riksdagspartier låter sig inte korrigeras på detta vis. De namn som Lönnroth anför utgör knappast några rötter till dagens ideologiska positioner om man med rötter menar att det finns en kontinuitet i det ideologiska tankearvet. De kandidater Lönnroth ställer upp är knappast ens *föregångare* i den meningen att de utan att ha haft någon betydelsefull influens framåt på senare tänkande, ändock artikulerade idéer som föregrep detta. I några fall är förslagen så anakronistiska att man inte kan uppfatta dem som annat än uttryck för hans skämtlynnne. Det kanske mest absurda förslaget är att 1600-talsmerkantilisten och guvernören för vår Delaware-koloni Nya Sverige, Risingh, skulle företräda en monetaristisk ståndpunkt och därmed vara en lämplig företrädare för moderaternas ideologiska rötter. Det är även ganska övermaga att se Wicksell som den främste idégivaren för det socialdemokratiska ideologiska arvet.

Lönnroth borde istället diskuterat varför de svenska riksdagspartierna visat sig så historielösa samt närmare analyserat likheter och olikheter i partiernas ideologiska arv. I vad mån betingas ett partis ideologiska arv av att som t ex socialdemokraterna ha startat som utomparlamentarisk rörelse och måst tillkämpa sig en representation och maktposition i riksdagen så att säga "von unten". Andra partier, som t ex högern, växte fram ur en riksdagsgrupps växande behov av att ha en demokratisk väljarbas.

Lönnroth berör i viss mån det dubbelrotsystem som alla partier tycks bestå sig med. Således har socialdemokraterna rötter såväl i marxismen som i socialliberalismen och folkpartiet har såväl marknadsliberala som socialliberala rötter. Han berör emellertid inte tillräckligt de demokratiska ytterpartierna, moderaterna och Vpk, vilka idag kanske inte vill kännas vid sina ideologiska rötter i Hobbes respektive Rousseau. Frågan om centerns dubbla rötter är något problematisk, men den an-

norstädes något maliciöse Lönnroth försummar här att påpeka att centern synes förena radikalt tillbakablickande med ett konservativt framåtblickande. Sådana dubbelrotsystem ger naturligtvis ett parti stor flexibilitet och anpassningsförmåga till ideologiska vindkast bland väljarna. Under Vietnam-krigetens dagar blåste det vänstervindar inom så gott som alla partier. Under det sista decenniet har vindarna snarare kommit från höger och partierna har därmed skiftat över från vänsterrot till högerrot.

Man kan fråga sig i vad mån partiernas historielöshet är opportun. Det förefaller som om de flesta partier funnit det obekvämt att ta fram de ideologiska lokala rötter som ligger närmast i nuet och i stället valt avlägset liggande fixstjärnor på det internationella firmamentet. Smith, Burke och Marx ligger ju betryggande långt bort i den idéhistoriska galaxen, medan Ohlin, Hjalmarson och Erlander ännu är alltför välkända och konkreta gestalter för att fungera bra som historiska symboler. Sannolikt fungerar partier ungefär som enskilda individer för vilka det lättaste sättet att emancipera sig från det förflutna för att kunna vända sig mot framtiden helt enkelt är att glömma det. Att man därmed kanske löper risken att hamna i vad psykologer kallat ett *upprepningsstväng*, finns uttryckt i den gamla sentensen att den som inte känner historien är dömd att upprepa den. Till historielösheten hör också att odla myter om det förflutna. Clio är tyvärr ofta en sköka som mot betalning håller upp den narcissistiska spegeln för alla personer och institutioner i behov av ett storslaget eller lyftande förflutet. Hon har inte lyckats rädda sin själ i Lönnroths ambition att vara samhällsnyttig genom att försöka lindra den ideologiska nöden i det svenska partiväsendet.

Fil dr *ROLF G H HENRIKSSON*
Nationalekonomiska institutionen
Stockholms universitet